СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ“
СВИЩОВ

Катедра „Индустриален бизнес
и предприемачество“

СБОРНИК

с доклади от кръгла маса

ИНДУСТРИАЛНИЯТ БИЗНЕС И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ

16 октомври 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Сборник с доклади от кръгла маса:

ИНДУСТРИАЛНИЯТ БИЗНЕС И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ

16 октомври 2026 г.

Академично издателство „Ценов“
Свищов, 2026

Организационен комитет:
доц. д-р Сергей Найденов
гл. ас. д-р Явор Станев
гл. ас. д-р Ивайло Костов
ас. д-р Александър Личев

Редакционен съвет:
Проф. д-р Атанас Атанасов
проф. д-р Анета Денева
проф. д-р Любчо Варамезов
доц. д-р Сергей Найденов
доц. д-р Искра Пантелеева
доц. д-р Емил Николов

Рецензенти:
проф. д-р Анета Денева – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*
проф. д-р Любчо Варамезов – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*
доц. д-р Сергей Найденов – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*
доц. д-р Искра Пантелеева – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*
доц. д-р Емил Николов – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*

Сборникът с пълните текстове на докладите е изготвен и публикуван в рамките на дейностите по повод 90-годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Авторите носят цялата отговорност за изразените мнения и становища, за обосноваността, достоверността и оригиналността на своите материали.

© Академично издателство „Ценов“ – Свищов

ISBN 978-954-23-2692-2

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS

Collection of Papers from the Round Table:

INDUSTRIAL BUSINESS AND ENTREPRENEURSHIP AMIDST GLOBAL TRANSFORMATIONS

16 October 2026

Academic Publishing House „Tsenov“
Svishtov, 2026

Organising committee:
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Head Assist. Prof. Yavor Stanev, PhD
Head Assist. Prof. Ivaylo Kostov, PhD
Asst. Prof. Alexander Lichev, PhD

Editorial committee:
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Prof. Aneta Deneva, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Assoc. Prof. Emil Nikolov, PhD

Reviewing committee:
Prof. Aneta Deneva, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*
Assoc. Prof. Emil Nikolov, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*

Full paper proceedings book is designed and published as part of the activities under the 90th anniversary of the D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov.

All authors are fully responsible for the views and opinions expressed, as well as for the validity, reliability, and originality of their papers.

© Academic Publishing House „Tsenov“ – Svishtov

ISBN 978-954-23-2692-2

СЪДЪРЖАНИЕ

КАЧЕСТВОТО КАТО КАТЕГОРИЯ **10**
Анета Денева

МАНИПУЛИРАНЕТО НА РАБОТНОТО МЯСТО – ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА СТУДЕНТИТЕ **19**
Венета Христова

СОЦИАЛНИЯ КАПИТАЛ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ – ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ СРЕД МЛАДИ БЪЛГАРСКИ ПРЕДПРИЕМАЧИ **34**
Любчо Варамезов, Любомир Николов

ТЕОРИИ И МОДЕЛИ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ **42**
Любчо Варамезов, Любомир Николов

УПРАВЛЕНИЕ НА ЧОВЕШКИЯ ФАКТОР В ГРАЖДАНСКАТА АВИАЦИЯ **49**
Галина Тодорова

ПРЕДПОСТАВКИ ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ПРОИЗВОДСТВЕНИ ПРЕДПРИЯТИЯ КАТО ДОСТАВЧИК НА МАЛКИ ТЪРГОВСКИ ФИРМИ **55**
Даниел Павлов, Виолета Янколова-Али

ОТ ЧОВЕКОЦЕНТРИЗЪМ КЪМ КОГНИТИВНА АВТОНОМИЯ – КОНЦЕПТУАЛИЗИРАНЕ НА ИНДУСТРИЯ 6.0 В ЕРАТА НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ **60**
Емил Николов

ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ ИНОВАЦИИ ЧРЕЗ КРЪГОВИ МОДЕЛИ – НОВИ БИЗНЕС ВЪЗМОЖНОСТИ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ **73**
Искра Пантелеева

РОЛЯТА НА ИНТЕЛИГЕНТНИТЕ ЦИФРОВИ ЕКОСИСТЕМИ В ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ **80**
Кремена Маринова-Костова

ТЕХНИЧЕСКИЯТ ПРОГРЕС И ИНОВАЦИИТЕ ВЪВ ФИЛОСОФСКИ КОНТЕКСТ **86**
Пламен Павлов

ДИГИТАЛНИ ИНОВАЦИИ В ОТЧИТАНЕТО НА УСТОЙЧИВОСТТА И УПРАВЛЕНИЕТО НА РИСКА В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ **95**
Радосвета Кръстева-Христова

ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ -КРИТИЧЕН ПРЕГЛЕД И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА В УСЛОВИЯТА НА ПЪЛНОПРАВНО ЧЛЕНСТВО В ЕВРОЗОНАТА **103**
Сергей Найденов, Добрин Ганчев

ВЛИЯНИЕ НА ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ В ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ ВЪРХУ ЕЛЕКТРОННИТЕ ПРОДАЖБИ: ЕВРОПЕЙСКО СРАВНИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ **114**
Симеонка Петрова

СТРУКТУРНИ ПРОМЕНИ НА ВЪГЛЕРОДНИТЕ ЕМИСИИ ПО ИЗТОЧНИЦИ НА ЗАМЪРСЯВАНЕ **123**
Стела Касабова

РАЗВИТИЕ НА ЕЛЕКТРОННАТА ТЪРГОВИЯ В ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ ПРЕРАБОТВАЩАТА ПРОМИШЛЕНОСТ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ ПРЕЗ ПЕРИОДА 2016–2025 г. **131**
Зоя Иванова

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ НА ПРОИЗВОДСТВЕНИТЕ ПРОЦЕСИ В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ **141**
Ивайло Костов

ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА СЛАБИТЕ МЕСТА В ИНСПЕКТИРАНИЯ ОБЕКТ **149**
Надежда Цветкова

IMPROVEMENTS IN ENTERPRISE OPERATIONS MANAGEMENT RESULTING FROM THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE **156**
Stefan Kalpachev

ОПТИМИЗИРАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА ПОЛИТИКА В ОБЛАСТТА НА МЕЖДУНАРОДНАТА ТЪРГОВИЯ С БИОЛОГИЧНИ РЕСУРСИ **163**
Цветелина Кабакчиева

ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ В БЪЛГАРИЯ - ДИНАМИКА И ЗНАЧЕНИЕ ЗА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ **169**
Явор Станев

РАЗВИТИЕ НА ПАМУКОПРОИЗВОДСТВОТО В БЪЛГАРИЯ **176**
Александър Личев

ОСНОВНИ ПОДХОДИ ЗА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ТРУДОВАТА МОТИВАЦИЯ В КОНТЕКСТА НА МРЕЖОВОТО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ В ОРГАНИЗАЦИЯТА **185**
Анелия Станева

РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА – ОБХВАТ И СЪДЪРЖАТЕЛНИ КОМПОНЕНТИ **191**
Деница Гъркова

ОРГАНИЗАЦИОННО УЧЕНЕ И ESG ИНТЕГРАЦИЯ ЧРЕЗ ИГРОВО-БАЗИРАНО ОБУЧЕНИЕ **198**
Десислава Белева-Димитрова

ПРИЕМЪТ НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНА КОНКУРЕНЦИЯ: ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И КОНТРОЛНИ МЕХАНИЗМИ **208**
Диана Маринкова

ИНОВАЦИОННО РАЗВИТИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА В УСЛОВИЯ НА ПРЕХОД КЪМ ИНДУСТРИЯ 5.0 ..... **214**
Захари Пенев

ОСОБЕНОСТИ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА **222**
Калин Борисов

ТЕОРЕТИЧНИ МОДЕЛИ ЗА ИНОВАЦИОННО РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ **230**
Калин Борисов

АНАЛИЗ НА НОРМАТИВНАТА БАЗА И НА КОЛИЧЕСТВАТА ПУСНАТО НА ПАЗАРА ЕЛЕКТРИЧЕСКО И ЕЛЕКТРОННО ОБОРУДВАНЕ **237**
Калин Карев

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД ПРОЕКТНОТО ФИНАНСИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ **248**
Мария Иванова Павлова-Кондрова, Любка Минчева Илиева

ПАЗАРНО РАЗВИТИЕ НА БИОБАЗИРАНИТЕ ИНДУСТРИИ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ **255**
Преслав Георгиев

УПРАВЛЕНИЕ НА ЗНАНИЕТО В БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИТЕ – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА **262**
Стела Маринова, Любчо Варамезов

ЗЕЛЕНИ ТЕХНОЛОГИЧНИ ИНОВАЦИИ И СТОЙНОСТ НА ФИРМАТА В КИТАЙСКИЯ ИНДУСТРИАЛЕН СЕКТОР: МОДЕРИРАЩАТА РОЛЯ НА ФИНАНСОВИТЕ ОГРАНИЧЕНИЯ **270**
Синюе Ду

РОЛЯТА НА КОНТРОЛА ЗА НАСЪРЧАВАНЕ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В ЗЕМЕДЕЛИЕТО ЧРЕЗ ФИНАНСОВОТО ПОДПОМАГАНЕ ПО ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ В РАМКИТЕ НА ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА **283**
Снежана Парушева-Ламбева

ПРЕХОД НА БЪЛГАРИЯ КЪМ ИНДУСТРИЯ 5.0 ..... **296**
Тихомир Георгиев

ПЛАНИРАНЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ – РЕЗУЛТАТИ ОТ ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ В ОБЛАСТ ВАРНА **303**
Явор Каравелски

ESG ЕФЕКТИВНОСТ И СТОЙНОСТ НА ФИРМАТА ПРИ ПАЗАРНО ПОГРЕШНО ОЦЕНЯВАНЕ: ДАННИ ОТ ИНДУСТРИАЛНИЯ СЕКТОР НА КИТАЙ **310**
Ян Фу

ЕВРОПЕЙСКА СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ И ВНЕДРЯВАНЕ НА МАЛКИ МОДУЛНИ РЕАКТОРИ В ЕВРОПА - ПРАВНИ, ПОЛИТИЧЕСКИ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ ЗА БЪЛГАРИЯ **323**
Албена Белянова, Борислав Боев

ФОРМИРАНЕ НА ПЪРВОНАЧАЛНА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКА ГРАМОТНОСТ У ПЪРВОКЛАСНИЦИТЕ В КОНТЕКСТА НА РЕАЛНА ПАЗАРНА СРЕДА **334**
Милка Венкова

ВЛИЯНИЕТО НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ВЪРХУ УПРАВЛЕНИЕТО И РАЗВИТИЕТО НА СЪВРЕМЕННИЯ БИЗНЕС **340**
Даяна Пламенова Лучева

ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ КАТО СРЕДСТВО ЗА ОПАЗВАНЕ И ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО……...383
Димитрийка Чакова

ВНЕДРЯВАНЕ НА КРЪГОВА ИКОНОМИКА И ЗЕЛЕНИ ТЕХНОЛОГИИ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВ БИЗНЕС **357**
Милена Христова

ТЕОРИИ И МОДЕЛИ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ

Проф. д-р Любчо Варамезов[1]
Докторант Любомир Николов[2]

Резюме: *Въпреки значителния напредък в изследванията върху предприемачеството, въпросът какво определя предприемаческия успех продължава да бъде предмет на активни научни дискусии. Съществува разнообразие от теоретични подходи, които разглеждат успеха през призмата на индивидуалните характеристики на предприемача, особеностите на предприемаческия процес, институционалната среда, организационните ресурси и социалния капитал. Това разнообразие води до формирането на множество взаимно допълващи се теории и модели.*

Ключови думи: *предприемачество, предприемачески успех, теории за предприемаческия успех, модели на предприемаческия успех*

JEL: L26

THEORIES AND MODELS OF ENTREPRENEURIAL SUCCESS

Prof. Dr. Lyubcho Varamezov
PhD student Lyubomir Nikolov

Abstract: *Despite significant progress in entrepreneurship research, the question of what determines entrepreneurial success remains a subject of active scholarly debate. There is a variety of theoretical approaches that view success through the prism of the individual characteristics of the entrepreneur, the features of the entrepreneurial process, the institutional environment, organizational resources, and social capital. This diversity leads to the formation of a multitude of mutually complementary theories and models.*

Key words*: entrepreneurship, entrepreneurial success, theories of entrepreneurial success, models of entrepreneurial success*

JEL: L26

1. Въведение

Предприемачеството се утвърждава като един от основните двигатели на икономическия растеж, технологичните иновации и повишаването на общественото благосъстояние. В условията на динамична глобална икономика, цифрова трансформация и засилена международна конкуренция

[1] l.varamezov@uni-svishtov.bg, Стопанска академия „Д. А. Ценов“, Свищов
[2] progresgrup@abv.bg, Стопанска академия „Д. А. Ценов“, Свищов

способността за създаване, развитие и устойчиво управление на нови предприятия придобива все по-голямо значение както за отделните организации, така и за националните икономики. Предприемаческата дейност не само стимулира иновациите и повишава конкурентоспособността, но и създава нови работни места, насърчава структурните промени и подпомага регионалното развитие (Acs et al., 2018).

Въпреки значителния напредък в изследванията върху предприемачеството, въпросът какво определя предприемаческия успех продължава да бъде предмет на активни научни дискусии. Съществува разнообразие от теоретични подходи, които разглеждат успеха през призмата на индивидуалните характеристики на предприемача, особеностите на предприемаческия процес, институционалната среда, организационните ресурси и социалния капитал. Различните научни школи акцентират върху различни аспекти на предприемаческата дейност, което води до формирането на множество взаимно допълващи се теории и модели (Shane & Venkataraman, 2000).

С развитието на науката за предприемачеството вниманието постепенно се насочва към интегрирани модели, които разглеждат предприемаческия успех като резултат от взаимодействието между индивидуални, организационни и външни фактори. Изследванията подчертават значението на предприемаческите компетентности, иновационния капацитет, достъпа до ресурси, лидерските умения, социалните мрежи и институционалната среда (Baron & Shane, 2007; Davidsson, 2015). Все по-широко се приема, че предприемаческият успех не може да бъде обяснен единствено чрез личностните характеристики на предприемача или чрез пазарните условия, а представлява резултат от сложното взаимодействие между множество взаимозависими фактори.

Настоящият доклад има за цел да анализира и систематизира основните теории и модели на предприемаческия успех, като идентифицира техните концептуални различия, сходства и приложимост в съвременната бизнес среда. Специално внимание се отделя на критичния сравнителен анализ на класическите и съвременните подходи, както и на извеждането на ключовите фактори, които определят устойчивия предприемачески успех.

Методологичната основа на изследването се базира на системен, сравнителен и критичен анализ на научната литература в областта на предприемачеството. Използвани са методите на анализ и синтез, сравнителен подход и обобщение на резултатите от водещи теоретични и емпирични изследвания.

2. Еволюция на теоретичните възгледи за предприемачеството и предприемаческия успех

Развитието на предприемачеството като самостоятелно научно направление е резултат от продължителен процес на еволюция на

икономическата мисъл. Тази концептуална еволюция отразява променящите се икономически условия и постепенното разширяване на изследователския интерес към факторите, определящи предприемаческия успех.

а. Ранни икономически възгледи

Началото на научното осмисляне на предприемачеството традиционно се свързва с труда на Richard Cantillon. Cantillon определя предприемача като икономически субект, който купува ресурси при известни разходи и продава продукцията при неизвестни бъдещи цени, поемайки риска, произтичащ от пазарната несигурност. По този начин несигурността се превръща в основна характеристика на предприемаческата дейност.

По-късно Jean-Baptiste Say разширява тази концепция, като определя предприемача като координатор на производствените фактори. Според него предприемачът комбинира земя, труд и капитал, организира производствения процес и създава икономическа стойност чрез ефективното разпределение на ресурсите. В тази интерпретация предприемачът вече не е единствено носител на риск, а активен организатор на икономическата дейност.

Тези ранни идеи поставят основите на по-късните теоретични разработки, които постепенно разширяват разбирането за предприемачеството отвъд икономическите функции и включват иновациите, знанията, институциите и социалния капитал като ключови фактори за успех.

2.2. Предприемачът като носител на риск и несигурност

Съществен принос за развитието на теорията има Frank Knight (1921), който въвежда ясно разграничение между риска и несигурността. Именно способността да се вземат решения при условия на несигурност отличава предприемача от останалите икономически участници.

Според Knight предприемаческата печалба представлява възнаграждение за успешното управление на несигурността. Тази постановка оказва трайно влияние върху развитието на стратегическия мениджмънт, управлението на риска и съвременните теории за предприемаческите компетентности.

2.3. Предприемачът като двигател на иновациите: теорията на Schumpeter

Едно от най-съществените концептуални развития в теорията на предприемачеството е свързано с труда на Schumpeter, който променя разбирането за ролята на предприемача в икономическата система. За разлика от по-ранните икономисти, които разглеждат предприемача предимно като носител на риск или организатор на производството, Шумпетер (1934) го определя като основен източник на икономическо развитие чрез реализиране на иновации.

От гледна точка на предприемаческия успех теорията на Schumpeter има няколко важни следствия. Първо, успехът не се определя единствено от способността за ефективно управление на съществуващ бизнес, а от

възможността за създаване на нова икономическа стойност чрез иновации. Второ, конкурентното предимство има временен характер, тъй като всяка успешна иновация неизбежно стимулира последващи иновационни процеси. Трето, предприемаческият успех е динамична категория, зависеща от способността за непрекъснато адаптиране към технологичните и пазарните промени.

2.4. Теорията на предприемаческата бдителност на Kirzner

Докато Schumpeter разглежда предприемача като създател на нови пазари, Kirzner (2015) поставя акцент върху способността му да открива съществуващи, но неизползвани пазарни възможности. В рамките на Австрийската икономическа школа предприемачът се характеризира с предприемаческа бдителност (entrepreneurial alertness) – умението да разпознава несъответствия между наличните ресурси, цените и потребностите на пазара.

От гледна точка на предприемаческия успех теорията на Кирцнер подчертава, че иновацията не е единственият източник на конкурентно предимство. Значителна част от успешните предприемачески инициативи произтичат от по-добро разпознаване на пазарните сигнали, по-точна оценка на потребителските потребности и по-ефективно използване на наличните ресурси. Това прави теорията особено приложима при анализа на малките и средните предприятия, които често постигат успех чрез гъвкавост и бърза адаптация, а не чрез мащабни технологични иновации.

След разглеждането на класическата теоретична основа на предприемаческия успех, следващата стъпка е да се покаже как съвременната теория обяснява защо някои предприемачи успяват, а други - при сходни условия - не.

3. Съвременни теории за предприемаческия успех

a. Resource-Based View като основа за обяснение на предприемаческия успех

Resource-Based View (RBV) се превръща в една от най-влиятелните перспективи за обяснение на различията в представянето на организациите. В класическата формулировка на Barney (1991) ресурсите, които могат да бъдат източник на устойчиво конкурентно предимство, трябва да бъдат ценни, редки, трудни за имитация и без близки заместители. Съвременните разработки обаче показват, че самото притежание на такива ресурси не е достатъчно — необходимо е те да бъдат ефективно използвани и комбинирани.

Тази промяна е особено важна за изследването на предприемаческия успех. Ако успехът се разглежда единствено като функция на наличните ресурси, се създава прекалено статична представа за предприемача. Предприемачът не просто притежава ресурси, а ги мобилизира, комбинира, трансформира и използва при конкретни възможности и ограничения.

D'Oria et al. (2021) подчертават, че логиката на ресурсното притежание и логиката на ресурсното използване са взаимно допълващи се, а не алтернативни обяснения.

Предприемаческият успех не следва механично от наличието на отделен ресурс. Например, високото образование само по себе си не гарантира успех; добрите бизнес контакти сами по себе си не гарантират успех; високата самооценка на собствените способности не гарантира успех; наличието на финансови средства също не гарантира успех. По-вероятно е успехът да произтича от комбинацията и взаимодействието между ресурсите. Не отделният ресурс, а способността за комбиниране и използване на различните ресурс може да се разглежда като по-близък механизъм към предприемаческия успех.

b. Dynamic Capabilities: от притежаването на ресурси към способността за тяхното трансформиране

Концепцията за динамичните способности възниква до голяма степен като опит да се преодолее статичният характер на ресурсно-базирания подход. Докато RBV поставя акцент върху ресурсите, които могат да създадат конкурентно предимство, динамичният подход насочва вниманието към способността на организацията да интегрира, изгради и реконфигурира своите вътрешни и външни компетенции в отговор на бързо променящата се среда (Teece et al., 1997).

Следователно ресурсите имат значение не само поради самото си наличие, а поради възможността да бъдат мобилизирани, комбинирани и променяни в зависимост от ситуацията. Така между ресурсите и успеха се появява един междинен механизъм: ресурси → динамични способности → предприемачески действия → резултати → успех.

Динамичните способности не представляват автоматичен механизъм за успех. Способността да се разпознава възможност не означава непременно, че тя ще бъде правилно използвана. Също така способността да се адаптира ресурсната база може да бъде безполезна, ако промяната е предприета в погрешна посока.

c. Entrepreneurial Ecosystems: предприемаческият успех като резултат от взаимодействието между предприемача и средата

Концепцията за предприемаческите екосистеми представлява съществено развитие в разбирането на предприемачеството, тъй като премества фокуса от индивидуалния предприемач и отделната фирма към системата от взаимосвързани актьори, институции и условия, в която предприемаческата дейност възниква и се развива.

Основната идея е, че предприемаческият успех не може да бъде обяснен единствено чрез характеристиките и ресурсите на предприемача. Той зависи и от това каква среда е достъпна за предприемача, какви ресурси предоставя тази среда и доколко различните нейни елементи взаимодействат помежду си.

4. Модели на предприемаческия успех

a. Интегративен (мултифакторен) модел

Това е най-широко възприетият модел в съвременните изследвания. Основната идея е, че предприемаческият успех е резултат от взаимодействието между множество фактори, а не от влиянието само на един от тях. Основните групи фактори включват: индивидуални фактори (личностни качества, мотивация, знания, умения и предприемачески опит); социални фактори (семейство, социални мрежи, култура, образование и професионални контакти); икономически фактори (достъп до капитал, пазарни възможности, конкуренция и икономическа среда); институционални фактори (законодателство, държавна политика, защита на собствеността и административна среда); организационни фактори (лидерство, стратегия, иновации, организационна култура и управление на ресурсите).

b. Модел на предприемаческите компетентности

Този модел поставя акцент върху компетентностите, които предприемачът развива. Основната идея е, че успехът зависи не толкова от вродените качества, колкото от способността за развиване на ключови компетентности, като стратегическо мислене; лидерство; комуникационни умения; финансова грамотност; управление на риска; управление на иновации; преговори; управление на екипи; решаване на проблеми; адаптивност. Според този модел предприемаческите компетентности могат да бъдат развивани чрез обучение и практически опит.

c. Модел на предприемаческия процес

Този модел разглежда предприемачеството като последователност от етапи, а успехът зависи от ефективното управление на всеки от тези етапи. Типичният процес включва етапите разпознаване на бизнес възможност; генериране и оценка на предприемаческа идея; разработване на бизнес модел и бизнес план; осигуряване на необходимите ресурси; стартиране на бизнеса; управление и развитие на предприятието; растеж, разширяване или трансформация на бизнеса.

d. Модел на предприемаческата екосистема

Този модел се използва все по-често през последните години. Основната идея е, че предприемачът е част от по-широка екосистема, която влияе върху неговия успех. Основните елементи на тази екосистема са университети; инвеститори; банки; бизнес инкубатори и акселератори; държавни институции; законодателна рамка; научноизследователски организации; пазари; предприемаческа култура.

Колкото по-добре функционира тази екосистема, толкова по-голяма е вероятността за предприемачески успех.

e. Модел на човешкия и социалния капитал

Този модел комбинира две важни концепции – за човешкия капитал (образование; професионален опит; знания; практически умения; предприемачески компетентности) и за социалния капитал (доверие;

професионални контакти; бизнес партньорства; мрежи; репутация; достъп до информация и ресурси).

Според този модел успехът се определя както от това, какво знае предприемачът, така и от това, кого познава.

5. Заключение

Нито една от разгледаните теоретични перспективи не е достатъчна сама по себе си за цялостно обяснение на предприемаческия успех. RBV обяснява ресурсната основа, Dynamic Capabilities — способността за нейното адаптиране, Effectuation — логиката на предприемаческото действие при несигурност, а Entrepreneurial Ecosystems — контекстуалните условия, в които тези процеси протичат. За по-пълно обяснение на формирането на предприемаческия успех е необходимо тяхното интегриране. Освен това, съвременната литература приема, че няма универсален модел, който самостоятелно да обяснява предприемаческия успех.

Използвани източници

Acs, Z. J., Estrin, S., Mickiewicz, T., & Szerb, L. (2018). Entrepreneurship, institutional economics, and economic growth: an ecosystem perspective. *Small Business Economics*, 51(2), 501-514.

Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of management*, 17(1), 99-120.

Baron, R. A., & Shane, S. (2007). Entrepreneurship: A process perspective. *The psychology of entrepreneurship*, 38, 19-40.

Davidsson, P. (2015). Entrepreneurial opportunities and the entrepreneurship nexus: A re-conceptualization. *Journal of business venturing*, 30(5), 674-695.

D'Oria, L., Crook, T. R., Ketchen Jr, D. J., Sirmon, D. G., & Wright, M. (2021). The evolution of resource-based inquiry: A review and meta-analytic integration of the strategic resources–actions–performance pathway. *Journal of Management*, 47(6), 1383-1429.

Kirzner, I. M. (2015). Competition and entrepreneurship. University of Chicago press.

Knight, F. H. (1921). Risk, uncertainty and profit (Vol. 31). Houghton Mifflin.

Schumpeter, J. (1934). The theory of economic development. Cambridge, MA:Harvard University Press.

Shane, S., & Venkataraman, S. (2000). The promise of entrepreneurship as a field of research. *Academy of management review*, 25(1), 217-226.

Teece, D. J., Pisano, G., & Shuen, A. (1997). Dynamic capabilities and strategic management. *Strategic management journal*, 18(7), 509-533.